METAFORA CAPULUI ÎN TOPONIMIE. PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA VĂILOR BISTRA ȘI SEBEȘ (CARAȘ-SEVERIN)

Diana BOC-SÎNMĂRGHIȚAN
(Universitatea de Medicină și Farmacie „Victor Babeș" din Timișoara)
sinmarghitan@yahoo.fr

Head Metaphor in Toponymy. A Special Look at the Toponyms of Bistra and Sebeş Valleys (Caraş-Ceverin County)

Between names of places and the life of the people who inhabit a particular region there is a close connection, a fact reflected in the language of the speakers who have lived and live in a territory continuously. Toponymy is directly or indirectly dependent on the common language system, through anthropony. The two sides – denominative and connotative – of the metaphor in the toponymic domain in discussion here turn it into a figure of speech often used both in the common and in the specialized language. The aim of this trope is to fill the gap created by the absence of precise terms meant to describe, as exactly as possible, the surrounding geographic realities. Part of nature, the body easily lends itself to representation in the names of geographical forms. The present paper aims to analyse microtoponyms that constitute metaphors based on elements from the semantic sphere of the head. Such toponyms are numerous in the area where the beautiful Bistra and Sebeș Valleys are located; they mainly represent position in relation to certain points of reference, being created on the basis of analogy. According to their structure, they can be classified into simple and compound. The origin of these appellatives must be sought among the speakers, which gives us important information about the history as well as the ancient material and spiritual culture of the inhabitants of these lands.

Keywords: *metaphor; head; microtoponymy; Bistra and Sebeş valleys*

Numele de locuri, adevărate iscoade ale istoriei unei comunități, sunt cele care ne informează asupra trăirilor interioare, a interpretărilor subiective, a constatărilor, a întregului fel de viață tradițional al unui popor. În lipsa unor termeni concreți sau mult prea abstracți și insuficient clarificați, localnicii recurg la un univers familiar lor în denumirea realităților geografice care-i înconjoară. Parte a naturii, corpul își găsește ușor reprezentarea în denumirea formelor geografice. Lucrarea de față își propune spre analiză microtoponime care trimit la sfera semantică a capului. Acestea nu sunt puține în perimetrul frumoaselor văi Bistra și Sebeș și redau în principal poziţia faţă de soare, faţă de anumite repere, faţă de alte toponime, faţă de casa proprietarului etc., fiind create pe baza unei analogii. Acest principiu al apropierii stă la baza teoriei metaforei, pe care am putea să o definim drept o comparaţie prescurtată sau subînţeleasă, având ca element distinctiv lipsa morfemului comparativ, ceea ce îi sporeşte puterea de evocare. Este de înțeles de ce o găsim adesea în limbajul curent, precum și în cel specializat, toponimic, în discuție aici. Problema metaforei în toponimie a fost dezbătută şi uneori inexact explicată[1], generând de-a lungul timpului o serie de dezbateri.

[1] După unii cercetători, acest fenomen al metaforizării s-ar produce doar la nivelul lexicului, nu şi la nivel toponimic, adică în momentul denominaţiei propriu-zise, în timp ce alţii prezintă această chestiune în mod contradictoriu, v. Burci 2012: 251-260.

BDD-A27637 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:57 UTC)

Metafora în toponimie

Metafora se află între preocupările de studiu a numeroși lingviști[1] interesați de limbajele de specialitate. Element de bază al creației terminologice, ea a fost îndelung dezbătută și definită din diverse perspective (v. și Avădanei 1994: 12-13).

Ornament estetic, dar și mijloc esențial al cunoașterii, servind limbajul în scopuri definitorii și fiind un mijloc de învățare și de înțelegere a unor concepte abstracte[2], metafora își găsește ușor locul în rândul discursului specializat. Acoperind „lacunele unui sistem lingvistic în criză de termeni pentru noile realităţi" (Rovenţa-Frumuşani 2000: 126), metafora, ca mijloc lingvistic şi stilistic, îi permite omului să-şi exprime percepţia faţă de natura exterioară, să informeze deci, să explice și să convingă în același timp.

Configurația variată a reliefului de care se bucură această zonă a condus la un număr ridicat de apelative topice, peste 3500. Originea lor trebuie căutată cel mai adesea în glosarul altor științe sau în limbajul uzual, trădând atitudinea „subiectivă a poporului faţă de lumea fizică înconjurătoare, cum vede el lucrurile în mijlocul cărora trăieşte şi cum reacţionează lingvistic atunci când nevoia de a le distinge unele de altele îi cere să le dea un nume" (Iordan 1963: 312). Apariția lor în vocabularul specializat presupune un proces de metaforizare, prin care diferite aspecte ale solului sunt puse în legătură directă cu realitățile imediate și bine-cunoscute subiectului vorbitor. Noțiuni concrete, familiare, termenii anatomici au dat naștere unor construcţii metaforice care în timp și-au pierdut valoarea figurativă, ajungând să descrie cât mai exact diferite forme de relief. Între termenii metaforici întrebuințați, bună parte s-au dovedit a fi cei care fac trimitere către *câmpul semantic al capului*. Odată intrați într-un alt domeniu de activitate, cel geografic aici, aceștia ajung slujitorii fideli ai unor noi realități, nu înainte însă de a urma un lung fenomen de abstractizare și generalizare.

Metafora capului în toponimia văilor Bistra și Sebeș

Expuse analizei lingvistului, toponimele își dau jos haina timpului și, fără a simți pudoarea, transmit simpatetic în cuvinte simple idei, simțiri, întreaga expresivitate lingvistică a fiecărui localnic la contactul cu lumea ce-l înconjoară. „Animal metaforizant" (Blaga 1994: 41), omul simte chemarea poetică și vibrează la fiecare provocare pe care i-o oferă natura. El percepe lumea fizică, universul ce-l înconjoară ca pe o prelungire a spațiului său lăuntric și de aici armonizarea cu sine e imediată și firească. Este cunoscut faptul că termenii care denumesc părțile corpului uman aparțin celui mai stabil fond de cuvinte[3] al unei limbi. Acești termeni exprimă noțiuni concrete ale unui univers nemijlocit omului și este cât se poate de firesc ca ei să fie

[1] Vezi în idem, *ibidem* trimiterile la bibliografia de specialitate.

[2] Rodica Pânzaru, în *Metafora și textualitatea: probleme de interpretare și traducere* – teză de doctorat, sublinia faptul că „în momentul în care se face o analogie a unui lucru cu altul, se scoate în evidență o caracteristică suplimentară a lui" (*apud* Burci 2012: 252).

[3] Cuvintele din această categorie sunt preponderent de origine latină. Despre persistența acestor nume s-a vorbit în nenumărate rânduri, încă de la începutul secolului trecut. Adolf Zauner, de pildă, în lucrarea *Die romanischen Namen der Körperteile. Eine onomasiologische Studie*, apărută în „Romanische Forschungen", nr. 4, 1903, p. 339-530, constată că terminologia corpului uman se caracterizează printr-o mare stabilitate. Cu o documentare materială bogată, bazată pe cunoașterea și interpretarea critică a contribuțiilor anterioare, vine și lucrarea lui Nicolae Felecan, *Terminologia corpului uman în limba română*, lucrare de referință în cercetarea onomasiologică, apărută în 2005 la Cluj-Napoca, Editura Argonaut.

BDD-A27637 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:57 UTC)

„antrenați într-un raport semantic, logic” (Eremia 2006: 9) cu realitățile geografice înconjurătoare.

Toponimele care redau poziţia faţă de diverse repere au la bază apelative ce trimit și spre câmpul semantic al capului. În zona noastră de interes, aceea a frumoaselor văi străbătute de râurile Bistra și Sebeș, principalii afluenți ai Timișului, astfel de termeni sunt productivi și se referă la: *bot, buză, cap, cioc, cioculeț, corn, cornuțel, cucui, gură, cică, faţă* sau *frunte.*

Apelativul ***cap***[1]este preluat prin metaforă de la sensul de bază ‘extremitatea superioară a corpului omenesc sau cea anterioară a animalelor, unde se află creierul, principalele organe de simţ şi orificiul bucal’, ‘extremitate, parte extremă cu care începe sau se sfârşeşte ceva’ (DEX), ajungând să desemneze partea superioară a unui deal, munte etc. În vocabularul limbii comune, cuvântul *cap* se încadrează în fondul activ, provenind din latinescul *caput* (DA).

În perimetrul localităţilor anchetate apelativul nu are o arie prea mare de răspândire: ***Capu*** *de Bou* (RusM) – ‘deal’, ***Capu*** *Dealului* (Prev) (Băţ) (Crn) (Mal) – ‘deal cu pădure’, ***Capu*** *Satului* (Măr) – ‘deal’, ***Capu*** *Măgurii* (M) – ‘munte’, ***Capu*** *Luncii* (Iaz) – ‘deal’.

Bot[2]*,* sinonim al lui *cap,* are sensul de ‘partea anterioară a capului unor mamifere, cuprinzând gura (şi nasul)’ (DEX). Conform DELR, entopicul mai înseamnă: ‘partea dinainte, lungăreaţă a unei ridicături’, ‘cioc, ca un cârlig’, ‘muchie de deal’, ‘vad de adăpat vitele’, ‘loc de scaldă’, ‘baltă mai adâncă’ (Arbănași 2002: nota 27), iar DEX dă următoarele explicații ‘umflătură, cucui; obiect rotund, în general, sau extremitate rotunjită’. Cu cel din urmă sens, apelativul compune următoarele nume topice : ***Botu*** *lu Boşcai* (Bor) – ‘deal cu pădure de foioase’, ***Botu*** *Drăcsinului* (OR) – ‘deal’.

Buză, preluat cu sens metaforic având sensul de ‘marginea de deasupra (subţiată) a unui deal, a unui pisc etc.’ (DA), intră în alcătuirea multor toponime româneşti (vezi Iordan 1963: 19, v. şi DTB, I: 150; DTRO, I: 413; DTRM, I: 377; TTRT (Sălaj): 51; TTRT (Valea Hăşdăţii): 32). Toponimele au la bază termenul de substrat *buză* ‘fiecare dintre cele două părţi cărnoase care mărginesc gura şi acoperă dinţii’ (DEX), (v. și Brâncuş 1983: 52). La noi, apelativul compune numele de loc ***Buza*** *Nedeii* (PoiMr), (Dlc) – ‘munte’, (Mal) – ‘pajişte alpină’, (Măr) – ‘păşune alpină’.

Entopicul ***cică*** (pl.), variantă a lui *chică*, având sensul de ‘părul de pe cap’ (DEX), ‘coadă, păr împletit în coadă’, dar și ‘mătase de porumb’ (informaţie din anchetă), poate fi preluat prin metaforă, având sensul de ‘creastă de deal’, ‘vârf de deal împădurit’ (v. DTB, II: 47; DTRO, II: 94). Apelativul apare în: *La* ***Cişi*** (Zer) – ‘drum spre izlaz’.

Deşi destul de productiv în Banat, Oltenia, Muntenia şi Transilvania (cf. DTB, II: 61; DTRO, II: 107-108; DTRM, II: 106; Loşonţi 2000: 37), apelativul ***cioc*** ‘partea anterioară, terminală, lunguiaţă şi cornoasă a capului păsărilor, care înlocuieşte sistemul dentar; plisc, clonţ’ (DEX), ‘partea dinainte a vârfului, ascuţită la capăt’ (informaţie din anchetă) nu a cunoscut o răspândire prea mare în localităţile anchetate: ***Ciocu*** *Ascuţita Mare* (Obr) – ‘vârf de deal’, ***Ciocu*** *Ascuţita Mică* (Obr) – ‘vârf de deal’, ***Ciocu*** *Văii* (Glb) – ‘pădure de foioase şi conifere’. Apelativul ***cioacă***[3],varianta feminină a lui *cioc* (ca şi *ciot-cioată, hop-hoapă* (Loşonţi2000:169)*; horn-hoarnă* (*Ibidem*:170-171)*; jomp-joampă* (*Ibidem:* 177-178)*; scoc-scoacă* (*Ibidem:* 181),

[1]Toponime având la bază entopicul ***cap*** sunt destul de răspândite pe întreg teritoriul românesc, cf. Iordan 1963: 19; DTB; II: 7-8; DTRO, II: 41-45; Frăţilă 2002: 58; Homorodean 1980: 145; Loşonţi 2000: 36; DTRM, II: 22-25; TTRT (Sălaj): 53-54; TTRT (Valea Hăşdăţii): 34.

[2] Pentru nuanţarea sensului acestui entopic, v. DTB, I: 112; DTRO, I: 354; Ioniţă 1972: 17; DTRM, I,: 321-3222; TTRT (Sălaj): 44.

[3] Pentru și mai multe sensuri, precum și aria sa de răspândire, v. Densusianu 1915: 59; Iordan 1963: 35, 464, 475, 541; DTB, II: 56-57; Frăţilă 2002: 62; Ioniţă 1982: 30, 31, 34; Loşonţi 2000: 38.

BDD-A27637 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:57 UTC)

intră în componenţa a numeroase nume topice din zonele de deal, de munte sau chiar de câmpie (cf. Oancă 1996: 134, 160). În Banat, Oltenia, Muntenia (v. MDGR, II: 407-408; DTRO, II: 103-106; DTRM, II: 100), precum şi în sud-vestul Transilvaniei (v. Homorodean 1980: 122) este cunoscut cu sensul de 'deal', 'înălţime', 'vârf de deal' (DA); 'vârf de munte sau de deal' (DLRM). La noi, apelativul compune nume de locuri precum: ***Cioaca*** (Mal) – 'deal ascuţit', ***Cioaca*** *Ării* (OR) – 'deal', ***Cioaca*** *cu Gardu* (Bcv) – 'deal cu pădure de amestec', ***Cioaca*** *cu Mesteceni* (Băţ) – 'vârf de deal', ***Cioaca*** *cu Piatră* (M) – 'culme de deal în Hodinţ' 'ī̆ un vı́rv p ̆etrós întră Şîpot şî Hođínţ', ***Cioaca*** *Dâlmii* (Zăv) – 'deal cu fâneţe', ***Cioaca*** *Hotarului* (Măr) – 'deal', ***Cioaca*** *Înaltă* (Bcv) – 'deal', ***Cioaca*** *lu Ciuroń* (OR) – 'deal', ***Cioaca*** *lu Haţeganu* (OR) – 'deal', ***Cioaca*** *Mare* (Glb), (Dlc) – 'deal împădurit', ***Cioaca*** *Mică* (Glb), (Dlc) – 'deal împădurit', ***Cioaca*** *Moduşului* (Bcv) – 'deal', ***Cioaca*** *Plăiuţului* (Prev) – 'deal', ***Cioaca*** *Popii* (Băţ) – 'cunună de deal', ***Cioaca*** *Straului* (Dlc) – 'deal', ***Cioaca*** *Tarniţa* (OR) – 'deal', ***Cioaca*** *Varniţelor* (Obr) – 'deal împădurit', ***Cioaca*** *Viezurilor* (Prev) – 'deal', ***Cioacele*** (M) – 'păşune montană între golurile alpine Măgura şi Zănoaga', *La* ***Cioacă*** (Bcv) – 'pădure de fag pe un loc abrupt în masivul Ţarcu', (TRu)– 'gol alpin', *Pârâu de la* ***Cioace*** (Obr) – 'pârâu, izvorăşte de sub Vârfu Ascuţita Mare şi se varsă în Vârciorova'.

Ciuculeţ 'înălţime', v. *cioculeţ* < *cioc* cu sens entopic + suf. *-ul(eţ)* (cf. DTB, II: 69) apare în: ***Ciuculeţu*** (PoiMr) – 'munte'.

Apelativul ***corn***[1], preluat prin metaforă de la sensul de bază '(la animalele cornute) fiecare dintre cele două excrescenţe de pe osul frontal al rumegătoarelor' (DEX), a proliferat în doar câteva nume de locuri în localităţile noastre, ajungând să însemne 'vârf de munte, deal', 'capăt': ***Cornu*** (Bcv) – 'fâneţe în partea de sus a satului', ***Cornu*** *Dealului* (Obr) – 'vârf de deal cu pădure de foioase', *Dealu* ***Cornu*** (Var) – 'deal calcaros'.

Apelativul ***cornuţel***, diminutiv, 'corn mic de animale', prin metaforizare a ajuns să desemneze o parte mai înaltă a unui deal sau munte, dezvoltând în zona anchetată următoarele nume topice: ***Cornuţelu*** *Mare* (TRu) – 'deal', ***Cornuţelu*** *Mic* (TRu)– 'deal', ***Cornuţel*** (TRu)– 'deal cu fâneţe', *Culmea* ***Cornuţelului*** (Dlc) – 'deal'.

Cucui[2]'umflătură la cap provocată de lovirea cu un corp tare', 'moţ de pene pe cap la unele păsări' (DEX) s-a dovedit productiv în Banat, Oltenia şi Muntenia (cf. DTB, II: 149-150; Ioniţă 1972: 22; DTRO, II: 261-262). Prin comparaţie, acesta a ajuns să desemneze în zona anchetată sensul de 'vârf de deal sau deal cu vârful rotund' (DA): ***Cucuiu*** *cel Nalt* (Bor) – 'deal cu pădure de foioase', ***Cucuiu*** *Cetăţelii* (Car) – 'deal', ***Cucuiu*** *lu Mateş* (TRu)– 'deal', ***Cucuiu*** *lu Râc* (Bor) – 'deal cu pădure de foioase', ***Cucuiu*** *lu Viga* (Bor) – 'păşune împădurită', ***Cucuiu*** *Satului* (Bor) – 'păşune împădurită', ***Cucuciu*** *Pleşii* (Car) – 'vârf de munte', ***Cucuiu*** *Ţăndării* (Bor) – 'deal cu pădure de foioase pe malul pârâului Borlova Mare', *În* ***Cucui*** (Măr) – 'vârf de deal'.

Apelativul ***faţă***, desemnând 'partea anterioară a capului omului și a unor animale, formată din oasele faciale, maxilarul superior și inferior, acoperite de mușchii faciali', 'partea dinainte a corpului' (DEX), va ajunge prin analogie să însemne 'partea expusă a oricărui obiect, lucru' (DA). Termenul e folosit în opoziție cu *dos,* fie pentru evitarea omonimiei, fie cu valoare substantivală, preluat prin metaforă, și are sensul de 'partea dealului sau a muntelui întoarsă spre soare sau spre miazăzi' (DA, v. şi DTB, IV: 10; DTRO, III: 7; TTRT (Valea Hăşdăţii): 53; TTRT (Sălaj): 119- 121, 130-131; Frăţilă 2002: 83, Ioniţă 1982: 47; Iordan 1963: 138, 152, 165).

[1] Cu privire la originea apelativului *corn* având sensul de 'vârf', M. Homorodean e de părere că acest sens s-ar fi dezvoltat de la cel de 'excrescenţă osoasă' (< lat. *cornu*) (Homorodean 1971: 285).

[2] Apelativul apare sporadic în toponimia Munteniei (cf. DTRM, II: 197), iar pentru Transilvania TTRT (Sălaj): 91 înregistrează un singur nume de loc de la apel. **cucuiuş* < *cucui* + suf. *-uş*.

BDD-A27637 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:57 UTC)

În toponimia noastră folosirea lui e recurentă, identificând-se realități geografice precum: *Dealu* ***Feţei*** (RusM) – ‘deal’, ***Faţa*** (Mal) – ‘deal’, ***Faţa*** *Albinii* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase’, ***Faţa*** *Bisăricuţei* (M) – ‘faţă cu pădure de fag şi brad pe dealul Prodanei, în apropiere de Culmea Bisăricuţei’, ***Faţa*** *Bordului* (Bor) – ‘faţă de deal cu pădure de amestec’, ***Faţa*** *Borlovii Mari* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase’, ***Faţa*** *Borloviţei* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase’, ***Faţa*** *Boului* (Rusţ) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Cocinului* (Zăv) – ‘parte de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Craiului* (Bor) – ‘gol alpin în Muntele Mic’, ***Faţa*** *cu Mesteceni* (Bcv) – ‘faţă de deal’, ***Faţa*** *Curmăturii* (Bcv) – ‘parte de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Dabului* (Băţ) – ‘fâneţe la marginea satului’, ***Faţa*** *de la Mijlocu Plaiului* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase’, ***Faţa*** *de la Gura Văii* (Măg) – ‘faţă de deal’, ***Faţa*** *de la Valea Mare* (Măg) – ‘faţă de deal’, ***Faţa*** *Dealului de către Apa Mare* (Bcv) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Dealului Mare* (Băţ) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Dealului Negru* (Bcv) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *din Valea Lupului* (Măg) – ‘faţă de deal’, ***Faţa*** *Goală* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase şi fâneţe’, ***Faţa*** *Hotarului* (Măg) – ‘faţă de deal’, ***Faţa*** *Lungă* (Măg) – ‘deal’, ***Faţa*** *Jurmii* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase’, ***Faţa*** *Lazurilor* (M) – ‘poiană, pădure şi păşune de brazi pe versantul drept al Nermeşului’, ***Faţa*** *lu Bălaci* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase’, ***Faţa*** *lu Can* (Bor) – ‘păşune alpină’, ***Faţa*** *lu Izvorele* (Măr) – ‘faţă cu fâneţe’, ***Faţa*** *lu Mischie* (Bor) – ‘faţă cu fâneţe’, ***Faţa*** *lu Pascu* (Bor) – ‘faţă cu fâneţe’, ***Faţa*** *lu Pemu* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase’, ***Faţa*** *lu Râc* (Bor) – ‘faţă cu fâneţe’, ***Faţa*** *lu Sămenica* (Bor) – ‘păşune’, ***Faţa*** *lu Şuşui* (Var) – ‘fâneţe’, ***Faţa*** *lu Vreme Ră* (Var) – ‘faţa cu fâneţe’, ***Faţa*** *Malingii* (Bcv) – ‘faţă cu pădure’, ***Faţa*** *Mare* (Băţ) – ‘fâneţe în Valea Mânea’, ***Faţa*** *Măgăzânii* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase şi conifere’, ***Faţa*** *Măgurii* (Măr) (PoiMr) – ‘partea estică a Măgurii’, ***Faţa*** *Mărului* (Băţ) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Miuţoanii* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase şi conifere’, ***Faţa*** *Neamţului* (Bcv) – ‘faţă de deal cu pădure’,***Faţa*** *Nevoii* (Bor) – ‘gol alpin’, ***Faţa*** *Orlii* – (Bor) – ‘faţă cu pădure de amestec’, ***Faţa*** *Pietroasă* (Măg) – ‘faţă de deal’, ***Faţa*** *Pietroşiţei* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase’, ***Faţa*** *Pleşii* (Vos) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Popii* (Bcv) – ‘faţă de deal cu pădure’, ***Faţa*** *Plopilor* (Bor) – ‘parte de deal’, ***Faţa*** *Sebeşelului* (Bor) – ‘păşune împădurită’, ***Faţa*** *Sub Pleşii* (Vos) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Uzinii* (Bor) – ‘faţă cu pădure de răşinoase’, ***Faţa*** *Văii Dalciului* (Dlc) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Vărăticii* (Bor) – ‘pădure de foioase’, ***Faţa*** *Velica* (VMg), (Cir) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Voiegilor* (Bcv) – ‘faţă de deal cu fâneţe’, ***Faţa*** *Voinii* (Bor) – ‘faţă cu pădure de foioase şi conifere’, ***Faţa*** *Zlăgnii* (Bor) – ‘grădinile sătenilor’, ***Faţă*** (Zăv) – ‘deal cu fâneţe’, ***Feţăle*** *Mălingii* (Bcv) – ‘faţă de deal’, ***Feţe*** (Dlc) – ‘coastă cu teren arabil’, ***Feţele*** *Mari* (VB) – ‘faţă de deal în Padeş’, *Izvoru de la* ***Faţa*** *Craiului* (Bor) – ‘izvor, izvorăşte de sub Brazii lu Borca şi se varsă în Pârâu Craiu’, *Izvoru de la* ***Faţa*** *Orlii* (Bor) – ‘izvor, izvorăşte de la locul numit Faţa Orlii şi se varsă în Borlova Mare’, *În* ***Faţă*** (Bor), (Var) – ‘fâneţe’, ‘teren în pantă cu fâneţe şi pomi fructiferi’, *Ogaşu de la* ***Faţa*** *Slătinii* (TRu)– ‘pârâu, izvorăşte de sub Măgură şi se varsă în Slatina’, *Pe* ***Faţă*** (Vos) – ‘teren arabil’, *Sub* ***Faţă*** (Zăv) – ‘teren în pantă cu fâneţe’.

De la sensul apelativului ***frunte***– ‘partea superioară a feței …(la animale) partea dinainte a capului, imediat deasupra ochilor’ (DEX), formele de relief denumite astfel vor desemna ‘partea din față a unui deal sau munte’ (DA, v. şi DTB, IV: 67-68; DTRO, III: 101; TTRT (Valea Hășdăţii): 58; TTRT (Sălaj): 133-134; Ioniță 1982: 75, 160, 168). În zona văilor Bistra și Sebeș, am înregistrat doar două nume: ***Fruntea*** *Goală* (Băţ) – ‘frunte de deal cu pădure şi fâneţe’, ***Frunţile*** *lu Lulă* (Bor) – ‘pădure de foioase’. Slaba frecvență a acestui termen vine să sublinieze o dată în plus că acesta face parte, ca și alți termeni anatomici, de altfel, dintr-un „vocabular disponibil” alcătuit din cuvinte cu frecvență mică, uzuale însă și utile în orice epocă.

BDD-A27637 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:57 UTC)

Apelativul ***gură***[1], de la sensul de bază, acela de 'cavitate din partea anterioară și inferioară a capului omului și animalelor' (DEX), a ajuns să desemneze 'capătul văii, sfârșitul văii sau al unui pârâu' (Ioniță 1972: 26), fiind sinonim al lui *răstoacă* în opinia lui Iordan. În zona noastră apelativul intră în componența următoarelor nume de locuri: *Dosu de la* ***Gura*** *Văii* (Măg) – 'deal', *Faţa de la* ***Gura*** *Văii* (Măg) – 'deal', ***Gura*** *Balotii* (PoiMr) – 'loc cu fâneţe', ***Gura*** *Bălănii* (M) – 'fâneţe naturale în partea de jos a izvorului Balana, tocmai în locul de vărsare', ***Gura*** *Bălţii* (Glb) – 'fâneţe', ***Gura*** *Bistrii* (Bcv) – 'loc unde iese Bistra din munţi', ***Gura*** *Borlovii* (Bor) – 'pădure şi izlaz', ***Gura*** *Borloviţii* (Bor) – 'pădure', ***Gura*** *Bratonii* (Iaz) – 'deal de unde izvorăşte Bratonea', ***Gura*** *Cătămarului* (RusM) – 'parte de sat', ***Gura*** *Ciubrii* (Ciut) – 'locul de vărsare în Vâneaţa', ***Gura*** *Cocinului* (Vos) – 'izlaz', ***Gura*** *Craiului* (Bor) – 'pădure de unde izvorăşte pârâul Craiu', ***Gura*** *Găina* (Var) – 'izlaz', ***Gura*** *Gropii* (Var) – 'izvor', ***Gura*** *Jgheabului* (Cir) – 'fâneţe', ***Gura*** *Măloasei* (Bor) – 'păşune împădurită', ***Gura*** *Merii* (Vos) – 'vale cu apă', ***Gura*** *Moduşului* (Bcv) – 'deal',***Gura*** *Nedeii* (Glb) – 'deal', ***Gura*** *Negrii* (RusM) – 'deal', ***Gura*** *Ogaşului* (VB) – 'vale îngustă şi pârâu', (Măg) 'teren agricol', ***Gura*** *Pârâului* (Zăv) – 'fâneţe', ***Gura*** *Părincii* (Zăv) – 'fâneţe', ***Gura*** *Pelanului* (Zăv) – 'fâneţe', ***Gura*** *Pietroasei* (Bor) – 'deal', (Mal) – 'vale deschisă', ***Gura*** *Plaiului* (Bcv) – 'fâneţe', ***Gura*** *Popii* (Băţ) – 'parte de sat', ***Gura*** *Remeţii* (Bcv) – 'loc de vărsare a pârâului Remetea', ***Gura*** *Scorilei* (PoiMr) – 'deal', ***Gura*** *Şucului* (PoiMr) – 'loc cu fâneţe', ***Gura*** *Tarniţei* (Bcv) – 'pădure de răşinoase', ***Gura*** *Tihobului* (Ciut) – 'deal cu pădure', ***Gura*** *Uliţei* (Vos) – 'răscruce de drumuri', ***Gura*** *Văii* (Zăv) – 'fâneţe', ***Gura*** *Văii Cerbului* (M) –'locul de vărsare a Văii Cerbului în Nermeş', ***Gura*** *Văii Lupului* (TRu)– 'pădure', ***Gura*** *Zbegului* (Bcv) – 'deal', *În* ***Gura*** *Uliţei* (Mal) –'răscruce de patru drumuri', *La* ***Gura*** *Porcului* (RusM) – 'deal', *Ogaşu cu Cleanţ în* ***Gură*** (TRu)– 'pârâu, izvorăşte din Culmea Lazului şi se varsă în Măloasa'.

Din punct de vedere structural sau tipologic, numele topice ce trimit spre câmpul semantic al capului, în discuție aici, se împart în ***simple*** și ***compuse*** *(sau analitice)*. Din prima categorie fac parte nume de locuri precum ***Faţa*** (Mal), ***Feţe*** (Dlc), ***Cornu*** (Bcv) etc., care individualizează locul fără a avea nevoie de elemente suplimentare. În toponimia văilor Bistra şi Sebeş, categoria toponimelor simple este destul de bine reprezentată, ştiut fiind faptul că preferinţa numelor simple se îndreaptă spre zonele accidentate ce caracterizează această zonă. Tot aici ar intra și toponime precum *La* ***Cişi*** (Zer) sau *La* ***Cioacă*** (Bcv),pentru că în acest caz prepoziţia nu adaugă termenului pe care îl însoţeşte un alt sens, aşa cum se întâmplă cu acele toponime precedate de prepoziţii precum: *deasupra, de către, după, între, pe sub, peste,* prepoziţii care, odată alipite termenului în discuţie, fac trimitere spre un alt referent (v. Frăţilă 2002: 203).

În limba română, un mijloc productiv de formare a toponimelor îl constituie derivarea cu sufixe (cf. Bureţea 1994: 24-34; Sufleţel-Moroianu 1990: 282-304). Pe lângă sensul de 'obiect mic', diminutivele ne comunică printr-un singur cuvânt şi sentimente de dragoste, de simpatie, de compătimire. Nuanţa afectivă a unor toponime precum: ***Cornuţelu*** *(Mare)* (TRu)*,* ***Ciuculeţu*** (PoiMr) măreşte gradul de expresivitate a acestor derivate, atribuindu-le o anumită funcţie stilistică[2].

[1] Pentru frecvența apelativului în toponimie, precum și pentru alte sensuri, v. DTB, IV: 147-152; DTRO, III: 180-188; TTRT (Valea Hășdății): 63-64; TTRT (Sălaj): 154-156; Ioniță 1972: 26, Ioniţă 1092: 30, 75, 130, 170, 233; Iordan 1963: 71-73, 326, 408, 453; Frăţilă 2002: 94; Frăţilă 2004: 43.

[2] În această situaţie nu mai avem a face cu diminutive propriu-zise, ci cu diminutive formale, false, aparente, v. discuția referitoare la acest aspect la Frățilă 2002: 190-192. Iorgu Iordan remarcă existenţa a trei categorii de

BDD-A27637 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:57 UTC)

Numărul toponimelor compuse este mult mai mare la nivelul microtoponimiei. Datorită numărului mare al elementelor lor componente care redau cu mai mare exactitate şi mai complet particularităţile microobiectelor, acestea sunt mai clare pentru vorbitori, putând fi mai uşor localizate şi identificate (cf. Bolocan 1977: 621-629). Raportul dintre determinant şi apelativ se face în funcţie de natura determinantului, care poate să fie: **apelativ** (iar în acest caz va exprima o caracteristică a locului: *Fruntea* ***Goală*** (Băţ)*, Faţa* ***Pietroasă*** (Măg), *Faţa* ***Uzinii*** (Bor) etc.), ***toponim*** (iar în acest caz va exprima apartenenţa sau poziţionarea:*Gura* ***Bistrii*** (Bcv), *Faţa* ***Zlăgnii*** (Bor)*, Izvoru de la Faţa* ***Craiului*** (Bor) etc.)sau **antroponim** (iar în acest caz se va exprima un raport de proprietate: *Frunţile lu* ***Lulă*** (Bor), *Cucuiu lu* ***Mateş*** (TRu) etc.).

De multe ori, relaţia dintre entopic şi determinant est ilogică, astfel, în *Cucuiu Pleşii* (Car), *Faţa Pleşii* (Băţ), antroponimul *Pleşa* a ajuns, prin conversie toponimică, să preia funcţia entopicului *deal*, înlocuindu-l. Presupunem că iniţial numele locului a fost **Cucuiu/Faţa Dealului Pleşii,* iar mai apoi, din dorinţa de simplificare, localnicii l-au numit simplu – *Cucuiu/Faţa Pleşii*. Astfel de exemple sunt numeroase în zona anchetată, așa cum se poate observa și din exemplele de mai sus.

Reprezentând o parte integrantă a toponimiei româneşti, toponimele din zona văilor Bistra şi Sebeş au fost culese prin anchete directe şi succesive, apelându-se în egală măsură şi la lucrările de toponimie (dicţionare, monografii, articole, studii), la culegeri de documente, la lucrări istorice şi memorialistice, ghiduri, planuri etc. Vocabularul microtoponimic ce trimite spre sfera semantică a capului, în discuție aici, subliniază strânsa relație dintre om și mediul înconjurător. Aceste apelative nu sunt puține în localitățile noastre și redau în principal poziția față de soare, față de anumite repere, față de alte toponime, față de casa proprietarului. Parte a naturii, corpul își găsește ușor reprezentarea în denumirea formelor geografice. Principiul apropierii stă la baza teoriei metaforei, forța de evocare a acestui trop făcând-o prezentă atât la nivelul limbajului curent, cât și la cel toponimic. Originea apelativelor care stau la baza formării acestor nume trebuie căutată în graiul viu al vorbitorilor şi ţine de „limbajul afectiv sau expresiv” (Eremia 2006: 9), oferindu-ne informații importante în legătură cu istoria sau vechea cultură materială și spirituală a locuitorilor acestor meleaguri.

Referinţe bibliografice:

ARBĂNAŞI, M. 2002: *Structura semantică a apelativelor din zona submontană a Mehedinţiului,* in „Studii şi cercetări de onomastică”, nr. 7, p. 133-172.

AVĂDANEI, Ştefan 1994: *La început a fost metafora*, Iași, Editura Virginia.

BLAGA, Lucian 1994, *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Editura Humanitas.

BOLOCAN, Gh. 1977: *Nume de locuri compuse*, in „Studii şi cercetări lingvistice”, XXVIII, nr. 6, p. 621-629.

BRÂNCUŞ, Grigore 1983:*Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

BURCI, Iustina 2012:*Metafora în toponimie*, in „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C.S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. XIII, Craiova, p. 251-260.

BUREŢEA, Emilian N. 1994: *Valori ale unor sufixe în toponimie*, in idem, *Contribuţii la studiul toponimiei româneşti,* Craiova, Editura Universitaria, p. 24-34.

DENSUSIANU, Ovid 1915: *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1915.

EREMIA, Anatol 2006: *Dicţionar explicativ şi etimologic de termeni geografici*, Chișinău, Editura Ştiinţa.

FELECAN, Nicolae, *Terminologia corpului uman în limba română*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut.

FRĂŢILĂ, Vasile 2004: *Cercetări de onomastică şi dialectologie*, Timişoara, Editura Excelsior Art.

FRĂŢILĂ, Vasile 2002: *Studii de toponimie şi dialectologie*, Timişoara, Editura Excelsior Art.

---

derivate diminutivale: diminutive propriu-zise, diminutive ca mijloc de diferenţiere lingvistică, diminutive care indică relaţia spaţială dintre două obiecte (Iordan 1963: 479).

BDD-A27637 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:57 UTC)

HOMORODEAN, Mircea 1971: *Note de toponimie,* in „Cercetări de lingvistică", XVI, nr. 2, p. 285-287.
HOMORODEAN, Mircea 1980: *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
IONIŢĂ, Vasile 1972: *Glosar toponimic Caraş-Severin*, Reşiţa, Ed. Casa Corpului Didactic.
IONIŢĂ, Vasile 1982: *Nume de locuri din Banat,* Timişoara, Editura Facla.
IORDAN, Iorgu1963: *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei.
LOŞONŢI, Dumitru 2000: *Toponime româneşti care descriu forme de relief*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
OANCĂ, Teodor 1996: *Probleme controversate în cercetarea onomastică românească*, Craiova, Scrisul Românesc.
ROVENŢA-FRUMUŞANI, Daniela 2000: *Argumentarea. Modele şi strategii*, Bucureşti, Editura All.
SUFLEŢEL-MOROIANU, Rodica 1990: *Aspecte ale derivării cu sufixe în toponimia bănăţeană*, in *Studii de onomastică*, V, Cluj Napoca, p. 282-304.
ZAUNER, Adolf 1903: *Die romanischen Namen der Körperteile. Eine onomasiologische Studie*, in „Romanische Forschungen", nr. 4, p. 339-530.

Dicționare:

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, I, 1913 ș.u.
DELR = Gh. Bolocan, Elena Şodolescu-Silvestru, *Dicţionarul entopic al limbii române*, in „Studii şi cercetări de onomastică", I, 1995, p. 67-101; II, 1996, p. 179-239.
DEX = *** *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei, 1998 ș. u.
DTB, I = Vasile Frăţilă, Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, *Dicţionarul toponimic al Banatului,* I (A-B), Timişoara,Tipografia Universităţii din Timişoara, 1984.
DTB, II = Rodica Sufleţel, Viorica Goicu, *Dicţionarul toponimic al Banatului*,II (C), Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1985.
DTB, IV = Vasile Frăţilă, Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, *Dicţionarul toponimic al Banatului*, IV (F-G), Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1986.
DTRM, I, II = Nicolae Saramandu (coord.),*Dicţionarul toponimic al României. Muntenia,* vol. I, II, Bucureşti, Editura Academiei, 2005, 2007.
DTRO = Gh. Bolocan (coord.) *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia*, Craiova, Editura Universitaria, I-II, 1993; III, 2001; IV, 2003; V, 2004; VI, 2006; VII, 2007.
MDGR = G. I. Lahovari, C. I. Brătianu, Grigorie G. Tocilescu, *Marele dicţionar geografic al României*, Bucureşti, I-IV, 1898-1902.
TTRT (Valea Hăşdăţii) = Dumitru Loşonţi, Sabin Vlad, *Tezaurul toponimic al României: Transilvania (TTRT): Valea Hăşdăţii*, Editura Academiei, Bucureşti, 2006.
TTRT (Sălaj) = Dumitru Loşonţi, Sabin Vlad, *Tezaurul toponimic al României: Transilvania (TTRT): judeţul Sălaj*, Bucureşti, Editura Academiei, 2006.

Sigle pentru localităţile anchetate

Băuţar = (Băţ)	Iaz = (Iaz)	Rusca Montană = (RusM)
Borlova = (Bor)	Măgura = (Măg)	Ruschiţa = (Rusţ)
Bucova = (Bcv)	Mal = (Mal)	Turnu Ruieni = (TRu)
Caransebeş = (Car)	Marga = (M)	Valea Bistrei = (VB)
Cicleni = (Cic)	Măru = (Măr)	Vama Marga = (VMg)
Cireşa = (Cir)	Obreja = (Obr)	Var = (Var)
Ciuta = (Ciut)	Ohaba = (O)	Voislova = (Vos)
Cornişoru = (Crn)	Oţelu Roşu = (OR)	Zăvoi = (Zăv)
Dalci = (Dlc)	Poiana Mărului = (PoiMr)	Zerveşti = (Zer)
Glimboca = (Glb)	Preveciori = (Prev)	Zlagna = (Zg)

BDD-A27637 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:57 UTC)